

äktenskap multi-etniskt. Mer än 70 procent av befolkningen hävdade att de motsatte sig en uppdelning av Jugoslavien och så sent som 1990 uttryckte en lika stor andel att nationalistiska partier borde förbjudas.

När bosnierna gick till val i november 1990 var de två största multi-etniska partierna övertygade om att de skulle segra. De hade varit överlägsna i alla opinionsundersökningar fram till två månader innan valet. Men i skuggan av den nationalistiska hysteri som hade trummats upp i Kroatien och Serbien började en samhällelig skräck gripa den bosniska tillvaron. Väljarna fruktade att om de röstade på ett multi-etniskt parti så fanns det en risk att »de andra« förrådade dem genom att rösta på »deras« nationalistiska parti. Det »egna« etniska partiet kom att uppfattas som det enda skyddet. Resultatet blev att 80 procent av bosnierna röstade på något av de tre nationalistiska partierna och valet blev något av en etnisk folkräkning.

Nu inleddes en kamp mellan de krafter som försökte bygga upp ett civilt multi-etniskt samhälle och de som ansåg att samhället tvärtom skulle organiseras etniskt. Ett halvår efter valet började det bosniska samhället bryta samman. Redan innan det reella kriget var ett faktum hade både s.k. autonoma serbiska distrikt och kroatiska enheter satts upp över hela Bosnien. I januari 1992 sammanlänkades de serbiska distrikten under Radovan Karadžić och bildade det s.k. Republika Srpska. Alla administrativa band bröts med den centrala regeringen i Sarajevo, skatter drevs in lokalt, specifika lagar och förordningar började stiftas etc. Hösten 1991 var Bosnien en icke fungerande stat. Vägspärrar hade satts upp över hela landet och i ca 80 procent av territoriet hade den offentliga administrationen antingen tagits över av lokala politiska krafter eller satts ur funktion av pseudoadministrativa enheter.

Det hade i stort sett blivit omöjligt för Bosnien att rädda sig själv från undergång. Men Europa kunde ha gjort det. I Kroatien hade kriget redan brutit ut. Vukovar hade bombats sönder och flera byar utsatts för etnisk rensning. Den förestående katastrofen i Bosnien var uppenbar. Redan 1991 bad Bosniens president Alija Izetbegović FN att sätta in en fredsbevarande styrka, men förfrågan avslögs av Storbritannien i säkerhetsrådet. Strax därefter föreslog Frankrike att en WEU-styrka på 30.000 man skulle sättas in i Bosnien. Ratko Mladić har senare hävdats att en sådan styrka skulle ha omöjliggjort det serbiska nationalistiska projektet i Bosnien. Även denna gång motsatte sig Storbritannien. Till slut sändes obebäpnade vitklädda EG-observatörer, döpta av lokalbefolkningen till »ice-cream men«.

Den etniska rensningen började i princip redan under hösten 1991. Med ett antal administrativa beslut avskedades i stort sett alla icke-serber från alla offentliga företag och administrativa institutioner inom de serbiska autonoma distrikten. Under våren 1992 inleddes den faktiska fördrivningen. På ett år tömdes ett område på ca 60 procent av Bosniens yta på icke-serber. Under 1992 och 1993 upprättades, enligt FN:s utsända expertkommision, 237 koncentrationsläger för icke-serber dit framför allt prominenta personer, jurister, politiker etc. och män i vapenför ålder sändes. Dessa läger sattes inte upp primärt för att likvidera liv, men likväl för att likvidera närvaron av hela folkgrupper. Under detta första år av kriget ägde i stort sett inga regelrätta strider rum, men trots det fördrevs bortåt en miljon människor fram till sommaren 1993. Så gott som samtliga 600 moskéer på serbiskt ockuperat område förstördes, flera av dem uppförda på 1500- och 1600-talen.

Det krampaktiga försöket att upprätthålla en civil stat torpederades dessutom av det internationella samfundet. Den 6 april erkände omvärlden Bosnien-Hercegovina som självständigt, men man gav aldrig denna unga stat fulla rättigheter. Vid erkännandet hade Bosnien angripits av utbrytargrupperingar som då hade minst fem gånger större vapenarsenal än staten, men ändå vägrade FN att häva den vapenblockad som omöjliggjorde en legitim uppbyggnad av ett försvar. I princip fråntogs den bosniska staten rätten till självförsvar given i FN-stadgan. Även här var det framför allt Storbritannien som gick emot Bosnien i FN. Inte förrän den brittiska politiken kom i direkt konfrontation med USA 1994 övergav Storbritannien sin radikala icke-interventionspolitik.

Den etniska rensningen drevs främst genom att förnedra människor så mycket att de aldrig skulle kunna tänka sig att återgå till en etnisk samlevnad. Därför fick konflikten så motbjudande och råa inslag som till exempel massvåldtäkter och till synes meningslös tortyr.

Men man ska inte låta lura sig att tro att dessa kampanjer om etnisk rensning på något sätt var en spontan reaktion från folket. Kampanjerna var välregisserade och kunde enkelt iscensättas eftersom de civila strukturerna antingen inte existerade eller var för svaga för att kunna upprätthålla den civila ordningen. Medierna spelade en nyckelroll i att bryta ned den ömsesidiga tilltron. Framförallt bidrog tevepropagandan till att skapa rädsla och blåsa under kampanjerna.

Allt eftersom den serbiska nationalistiska kampanjen fortgick frättes samvaron sönder och 1993 föll kroaterna fullständigt undan och inleddes sin egen kamp för en ministat, även

om vissa kroater lokalt redan tidigare hade inlett aktiviteter mot både serber och muslimer. Muslimerna höll länge kvar vid föreställning att Sarajevostaten kunde återupprätta det sönderfallna Bosnien, men kom slutligen att förlora sin oskuld och började ledas av etniska motiv. När kriget var över hade alla tre grupperna begått övergrepp mot varandra och misstron var ömsesidig mellan folken.

Det grundläggande problemet i den bosniska tragedin är inte det faktum att individer av olika religiös eller etnisk tillhörighet råkar leva i samma statsbildning, utan att enskilda aktörer kan profitera på dessa identiteter för att utmana den civila makten. Konflikten uppstår framförallt i det samhälle där den civila makten bland annat på grund av en undermålig

Man ska inte tro att dessa kampanjer om etnisk rensning var en spontan reaktion från folket. Kampanjerna var välregisserade.

ekonomi inte lyckas att hålla uppe den lagliga ordningen och där befolkningen är utarmad av en allmän fattigdom, arbetslöshet och rättslöshet. En svag stat och en fattig befolkning är två faktorer som var tydligt närvarande i Bosnien.

Ju mer de globala klyftorna växer och ju djupare den lokala fattigdomen blir, desto fler konflikter enligt det bosniska mönstret kommer att uppstå. För att hindra att grogrunder skapas för denna typ av konflikter måste vi utjämna de globala klyftorna. Vi måste också stärka de civila institutionerna globalt genom att förmå transnationella institutioner att i ökad utsträckning stödja lokala civila initiativ. Det kan komma att krävas militära interventioner för att förhindra att statsbildningar bryter samman, vilket i vår omvärld enbart ett starkare sammanhållet Europa kan klara av. Hade det gjorts 1991 hade kanske tusentals människor i Bosnien besparats sitt lidande.

Kriget på Balkan raserade en tillvaro, som miljoner tagit för given, till att kvarstå som ett minne blott. Jag kan inte tänka mig en värre förnedring av denna grupp av våldtagna kvinnor eller min bilmekaniker än att förneka dem rätten till sina egna minnen. Låt oss aldrig tillåta att historien missbrukas. ©

Daniel Lindvall är sociolog och arbetar för närvarande i Sarajevo som rådgivare till Ombudsmannen för mänskliga rättigheter i Bosnien-Hercegovina.